

ಮೈಸೂರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಪಾತ್ರ: ಒಂದು ಪರಿಕಲ್ಪನಾತ್ಮಕ ಚೌಕಟ್ಟು

ಡಾ.ಸುರೇಶ್.ಬಿ.ಸಿ.¹

ಸಾರಾಂಶ: ಭಾರತದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯು ಕೇವಲ ಪುರುಷರ ನೇತೃತ್ವದ ಹೋರಾಟವಾಗಿರದೆ, ಮಹಿಳೆಯರ ಸಕ್ರಿಯ ಭಾಗವಹಿಸುವಿಕೆಯಿಂದ ಸಮೃದ್ಧಗೊಂಡ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಶಿಕ್ಷಣ, ಧರ್ಮ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಗೌರವಾನ್ವಿತ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಲೋಪಾಮುದ್ರೆ, ಘೋಷಾ, ವಿಶ್ವವಾರಾಯಂತಹ ಋಷಿಕೆಯರು ವೇದಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವುದು ಹಾಗೂ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಗಾರ್ಗಿ ಮತ್ತು ಮೈತ್ರೇಯಿಯಂತಹ ವಿದ್ವಾಂಸೆಯರ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಮಹಿಳೆಯರ ಬೌದ್ಧಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಶಾಸನಗಳು ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯವೂ ವಿಜಯಭಟ್ಟಾರಿಕೆ, ರೇವಕ್ಕ ಹಾಗೂ ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯಂತಹ ವಿದ್ವಾಂಸ ಮಹಿಳೆಯರ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ದಾಖಲಿಸಿವೆ. ಆದಾಗ್ಯೂ, ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಸಾಮಾಜಿಕ-ರಾಜಕೀಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳಿಂದ ಮಹಿಳೆಯರ ಸ್ಥಾನಮಾನವು ಕುಸಿಯಿತು. ವಸಾಹತುಶಾಹಿ ಆಡಳಿತದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣಾ ಚಳವಳಿಗಳು, ಮಹಿಳಾ ಶಿಕ್ಷಣದ ವಿಸ್ತರಣೆ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರಭಕ್ತಿಯ ಉದಯದಿಂದ ಮಹಿಳೆಯರು ಮತ್ತೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬೆಳವಣಿಗೆ, ಪ್ರಜಾಪ್ರತಿನಿಧಿತ್ವದ ಬೇಡಿಕೆ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯ ಪ್ರಭಾವ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣಾ ಚಳವಳಿಗಳ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿದರು. ಅವರು ಪ್ರತಿಭಟನೆಗಳು, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳು, ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಚಳವಳಿಗಳು, ಖಾದಿ ಪ್ರಚಾರ, ವಿದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆಗಳ ಸ್ವೀಕಾರ ಹಾಗೂ ಜನಜಾಗೃತಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡರು. ಈ ಅಧ್ಯಯನವು ಮೈಸೂರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಐತಿಹಾಸಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳಿಂದ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲು ಪರಿಕಲ್ಪನಾತ್ಮಕ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮಹಿಳೆಯರ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವಿಕೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ಸಹಾಯಕ ಪಾತ್ರವಾಗಿ ಅಲ್ಲದೆ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಇದು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಜೊತೆಗೆ, ಮಹಿಳಾ ನಾಯಕತ್ವ, ಸಾಮಾಜಿಕ

¹ಸಹಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಇತಿಹಾಸ ವಿಭಾಗ, ಶ್ರೀಡಿ, ದೇವರಾಜಅರಸ್ ಸರ್ಕಾರಿ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು, ಹುಣಸೂರು.

ಜಾಗೃತಿ, ರಾಜಕೀಯ ಸಬಲೀಕರಣ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅವರ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಈ ಚೌಕಟ್ಟು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಮುಖ ಪದಗಳು: ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟ, ಮಹಿಳೆಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣೆ, ಮಹಿಳಾ ಶಿಕ್ಷಣ, ರಾಜಕೀಯ ಜಾಗೃತಿ, ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಡಳಿತ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದ, ಕರ್ನಾಟಕ.

ಪೀಠಿಕೆ: ಭಾರತೀಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಸ್ಥಾನಮಾನವು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ವಿವಿಧ ಸಾಮಾಜಿಕ, ರಾಜಕೀಯ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳಿಂದ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ವೇದಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಶಿಕ್ಷಣ, ಧರ್ಮ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ತತ್ವಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಪುರುಷರಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ರಾಜಕೀಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳು ಹಾಗೂ ವಿವಿಧ ಆಕ್ರಮಣಗಳ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವಿಕೆ ಕ್ರಮೇಣ ಸೀಮಿತವಾಯಿತು. ಆದಾಗ್ಯೂ, ಈ ಪ್ರತಿಕೂಲ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಮಹಿಳೆಯರು ತಮ್ಮ ಧೈರ್ಯ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ನಾಯಕತ್ವದ ಮೂಲಕ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಅಳಿಸಲಾಗದ ಗುರುತನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದರು. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಸಾಹಿತ್ಯ, ಕಲೆ, ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿದರು. ಕುಮಾರ ಕಂಪಣನ ಪತ್ನಿಯರಾದ ಗಂಗಾದೇವಿಯ ಮಧುರಾವಿಜಯಂ ಕೃತಿಯ ಕರ್ತೃ ಮತ್ತು ತಿರುಮಲಾಂಬೆ, ಹಾಗೆಯೇ ರಾಮಭದ್ರಾಂಬೆಯಂತಹವರು ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಅಮೂಲ್ಯ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿದ ವಿದ್ವಾಂಸೆಯರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ರಾಜ್ಯನೀತಿ, ಧರ್ಮ, ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ಲಲಿತಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯತೆ ಹೊಂದಿದ್ದು, ಭಾರತೀಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತಗೊಳಿಸಿದರು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಿಳಾ ಶೌರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಕೆಳದಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ರಾಣಿ ಚೆನ್ನಮ್ಮ ಮೊಘಲ್ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಔರಂಗಜೇಬನ ವಿರುದ್ಧ ರಾಜತಾಂತ್ರಿಕ ಹಾಗೂ ಸೈನಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ ರಾಜ್ಯದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದಳು. ಅದೇ ರೀತಿ, 17ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬೆಲವಡಿ ಮಲ್ಲಮ್ಮ ಮರಾಠ ದೊರೆ ಶಿವಾಜಿಯ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಎದುರಿಸಿ ತನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿದಳು. ಈ ಮಹಿಳೆಯರ ನಾಯಕತ್ವವು ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಹಿಳಾ ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ವಸಾಹತುಶಾಹಿ ಆಡಳಿತ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದ ಅನಂತರ, ಮಹಿಳೆಯರು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಜಾಗೃತಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಭಾಗವಾಗತೊಡಗಿದರು. ಅವರು ಸ್ಥಳೀಯ ಆಡಳಿತಗಾರರು, ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಹಾಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಅರಿವು ಮೂಡಿಸುವಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿದರು. 1857ರ ಪ್ರಥಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮರದಲ್ಲಿ ಝಾನ್ಸಿಯ ರಾಣಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ವೀರೋಚಿತ ಹೋರಾಟ

ನಡೆಸಿ ಭಾರತೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದಳು. ಆಕೆಯ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸೇನಾಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದ್ದಾರೆ. 20ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಗಳು ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೊಸ ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿದವು. ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿ-1920, ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮತ್ತು ನಾಗರಿಕ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿ-1930, ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ-1940 ಹಾಗೂ ಭಾರತ ಬಿಟ್ಟು ತೊಲಗಿ ಚಳವಳಿ-1942ಗಳಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ಮಹಿಳೆಯರು ಭಾಗವಹಿಸಿದರು. ಅವರು ವಿದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಖಾದಿ ಪ್ರಚಾರ, ತೆರಿಗೆ ನಿರಾಕರಣೆ, ಮದ್ಯದ ಅಂಗಡಿಗಳ ಎದುರು ಪ್ರತಿಭಟನೆ, ಪ್ರಭಾತಭೇರಿ, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಗಳು, ಕರಪತ್ರ ವಿತರಣೆ, ಗುಪ್ತ ಸಂದೇಶಗಳ ರವಾನೆ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಚಾರದಂತಹ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡರು. ಅನೇಕ ಮಹಿಳೆಯರು ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ಕಾರಾಗೃಹವಾಸ ಅನುಭವಿಸಿದರೂ, ತಮ್ಮ ಹೋರಾಟದ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಕೈಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಿಳೆಯರು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಗೆ ಮಹತ್ವದ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿದರು. ಮೈಸೂರು ಚಲೋ ಚಳವಳಿ, ಶಿವಪುರ ಧ್ವಜ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆದ ಹೋರಾಟಗಳು ಹಾಗೂ ಭಾರತ ಬಿಟ್ಟು ತೊಲಗಿ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿದರು. ಅವರ ಭಾಗವಹಿಸುವಿಕೆಯು ಕೇವಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿರದೆ, ಮಹಿಳಾ ಸಬಲೀಕರಣ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೂ ಮಹತ್ವದ ಅಡಿಪಾಯ ಹಾಕಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ, ಈ ಅಧ್ಯಯನವು ಮಹಿಳೆಯರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸೇವೆ, ರಾಜಕೀಯ ಜಾಗೃತಿ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿವರ್ತನೆ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಬಹುಮುಖ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಐತಿಹಾಸಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಅಧ್ಯಯನವು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಮಹಿಳೆಯರ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ, ಭಾರತೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಮೈಸೂರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಪಾತ್ರ-1900-1948: 1900ರಿಂದ 1948ರವರೆಗಿನ ಈ ಅಧ್ಯಯನವು ಕರ್ನಾಟಕದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಭಾರತದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನವು ವಿಶಿಷ್ಟ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿದರೂ, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಪಾತ್ರದ ಕುರಿತು ನಡೆದ ಸಂಶೋಧನೆಗಳು ಅತ್ಯಂತ ವಿರಳವಾಗಿವೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ, ಮೈಸೂರು ಮಹಿಳಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರ ಕಾರ್ಯಚಟುವಟಿಕೆಗಳು, ನಾಯಕತ್ವ, ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಗೃತಿಯ

ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಐತಿಹಾಸಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವುದು ಈ ಅಧ್ಯಯನದ ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಮೈಸೂರು ಮಹಿಳೆಯರು ಕೇವಲ ರಾಷ್ಟ್ರಭಕ್ತಿಯ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದವರಲ್ಲ; ಅವರು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣೆ, ಮಹಿಳಾ ಶಿಕ್ಷಣ, ಖಾದಿ ಪ್ರಚಾರ, ವಿದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಮದ್ಯಪಾನ ವಿರೋಧಿ ಚಳವಳಿ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆದ ಹೋರಾಟಗಳು ಹಾಗೂ ಮೈಸೂರು ಚಲೋ ಮತ್ತು ಭಾರತ ಬಿಟ್ಟು ತೊಲಗಿ ಚಳವಳಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಕ್ರಿಯ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಅವರ ಹೋರಾಟವು ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿರದೆ, ಮಹಿಳಾ ಸಬಲೀಕರಣ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಗುರಿಯನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು.

ಭಾರತದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಪುರುಷರಷ್ಟೇ ಮಹಿಳೆಯರೂ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಅನೇಕ ಮಹಿಳೆಯರು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯ ವಿವಿಧ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಬಂಧನ, ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬಹಿಷ್ಕಾರದಂತಹ ಕಠಿಣ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಿದರು. ಆದಾಗ್ಯೂ, ಕಮಲಾದೇವಿ ಚಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯ, ಕಸ್ತೂರ್ಬಾ ಗಾಂಧಿ, ಸುಚೇತಾ ಕೃಪಲಾನಿ, ಅರುಣಾ ಆಸಫ್ ಅಲಿ ಮೊದಲಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದ ಮಹಿಳಾ ನಾಯಕರಷ್ಟೇ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಮೈಸೂರು ಮಹಿಳೆಯರು ಪಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಕೊಡುಗೆಗಳು ಸ್ಥಳೀಯ ದಾಖಲೆಗಳು, ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಮತ್ತು ಮೌಖಿಕ ಇತಿಹಾಸಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಾನ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸುವುದು ಈ ಅಧ್ಯಯನದ ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.

ಮೈಸೂರು ಸೇರಿದಂತೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳ ನೂರಾರು ಮಹಿಳೆಯರು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯ ವಿವಿಧ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿದ್ದರು. ಅವರು ಖಾದಿ ಪ್ರಚಾರ, ವಿದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ತೆರಿಗೆ ನಿರಾಕರಣೆ, ಮದ್ಯದಂಗಡಿ ಪಿಕೆಟ್, ಪ್ರಭಾತಭೇರಿ, ಕರಪತ್ರ ವಿತರಣೆ, ಧ್ವಜಾರೋಹಣ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಜನಜಾಗೃತಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಆದಾಗ್ಯೂ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಇತಿಹಾಸಕಾರರ ಗಮನವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದ ಪ್ರಮುಖ ನಾಯಕರತ್ತ ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿದ್ದರಿಂದ, ಈ ಮಹಿಳೆಯರ ಕೊಡುಗೆಗಳು ಇತಿಹಾಸದ ಮುಖ್ಯವಾಹಿನಿಯಲ್ಲಿ ದಾಖಲೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಸ್ಥಳೀಯ ದಾಖಲೆಗಳು, ಸರ್ಕಾರಿ ವರದಿಗಳು, ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಹಾಗೂ ವೈಯಕ್ತಿಕ ನೆನಪುಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಈ ಮಹಿಳೆಯರ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಪುನರ್ನಿರ್ಮಿಸುವುದು ಈ ಅಧ್ಯಯನದ ಪ್ರಮುಖ ಆಶಯವಾಗಿದೆ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟವು ಮಹಿಳೆಯರಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಗೃತಿ ಹಾಗೂ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿತು. ಮನೆಯ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮಹಿಳೆಯರು ಸಾರ್ವಜನಿಕ

ಜೀವನಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ನಾಯಕತ್ವದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡರು. ಮಹಿಳಾ ಶಿಕ್ಷಣ, ವಿಧವಾ ಪುನರ್ವಿವಾಹ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣೆ, ಗ್ರಾಮೀಣ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಆರೋಗ್ಯ ಜಾಗೃತಿಯಂತಹ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣಾ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿದರು. ಹೀಗಾಗಿ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟವು ಮಹಿಳೆಯರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಬಲೀಕರಣದ ಪ್ರಮುಖ ಹಂತವಾಗಿದ್ದು, ಈ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ನಾಯಕರು ಮತ್ತು ಪುರುಷ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಅಧ್ಯಯನಗಳು ನಡೆದಿವೆ. ಆದರೆ ಮಹಿಳೆಯರ ಪಾತ್ರದ ಕುರಿತು ಸಮಗ್ರ ಸಂಶೋಧನೆಗಳು ವಿರಳವಾಗಿವೆ. ಮಹಿಳೆಯರ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ದಾಖಲಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಸಮಗ್ರ, ಸಮತೋಲನಯುತ ಮತ್ತು ಲಿಂಗಸೂಕ್ಷ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ಮರುಪರಿಶೀಲಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಮರುಸ್ಥಾಪಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ, ಮುಂದಿನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಗೆ ಹೊಸ ಆಯಾಮಗಳನ್ನು ತೆರೆದಿಡಬಹುದು.

ಮೈಸೂರು ಮಹಿಳೆಯರ ವಿಶಿಷ್ಟ ಹೋರಾಟದ ಸ್ವರೂಪ: ಈ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಮೂಡಿಸುವ ಮೂರನೇ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶವೆಂದರೆ, ಮೈಸೂರು ಮಹಿಳೆಯರು ಕೇವಲ ಅಖಿಲ ಭಾರತೀಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಥವಾ ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳುವಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಭಾಗವಹಿಸಲಿಲ್ಲ; ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ರಾಜಕೀಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡ ಸ್ಥಳೀಯ ಹೋರಾಟಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವರು ಅತ್ಯಂತ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿನ 'ಮೈಸೂರು ಚಲೋ' ಚಳುವಳಿ, ಈಸೂರು ದುರಂತ, ವಿದುರಾಶ್ವತ್ಥ ದುರಂತ, ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆದ ಹೋರಾಟ, ಹಾಗೂ ಒಕ್ಕೂಟ ಸೇರ್ಪಡೆ (ಎಐಟಿ ಗಟುರಟಿ) ಚಳುವಳಿ ಮೊದಲಾದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಘಟನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಸಂಘಟಕರಾಗಿ, ಪ್ರತಿಭಟನಾಕಾರರಾಗಿ ಮತ್ತು ಜನಜಾಗೃತಿ ಮೂಡಿಸುವ ನಾಯಕರಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ಈ ಸ್ಥಳೀಯ ಚಳುವಳಿಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದರೂ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಕ ಸ್ಥಾನ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಈ ಅಧ್ಯಯನವು ಮೈಸೂರು ಮಹಿಳೆಯರ ಈ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತರುವ ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿದೆ.

ಮಹಿಳೆಯರ ಧೈರ್ಯ, ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ: ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಪುರುಷರ ನಂತರ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದವರು ಮಹಿಳೆಯರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ಕೇವಲ ಸಭೆ, ಮೆರವಣಿಗೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದವರಲ್ಲ; ಬಂಧನ, ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ, ಲಾಠಿ ಪ್ರಹಾರ ಹಾಗೂ

ಸಾಮಾಜಿಕ ಬಹಿಷ್ಕಾರದಂತಹ ಸಂಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಎದುರಿಸಿದರು. ಅನೇಕ ಪುರುಷ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರು ಜೈಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಅವರ ಕುಟುಂಬಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆ, ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣ, ಆರ್ಥಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಗಳನ್ನು ಮಹಿಳೆಯರು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ನಿಭಾಯಿಸಿದರು. ಒಂದು ಕಡೆ ರಾಷ್ಟ್ರಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡು, ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಕುಟುಂಬದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಸಮತೋಲನಗೊಳಿಸಿದ ಅವರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಮಹಿಳೆಯರ ನಾಯಕತ್ವ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಂಶವು ಮಹಿಳಾ ಇತಿಹಾಸದ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಮಹಿಳೆಯರ ಅಂತರ್‌ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಭಾಗವಹಿಸುವಿಕೆ: ಮೈಸೂರು ಮಹಿಳಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಕೇವಲ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳು ಹಾಗೂ ಭಾರತದ ಇತರ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಮಹಿಳಾ ಸಂಘಟನೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಬೆಳೆಸಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳುವಳಿಗೆ ಬಲ ತುಂಬಿದರು. ಮಹಿಳಾ ಸಮಾವೇಶಗಳು, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನಗಳು, ಖಾದಿ ಪ್ರಚಾರ, ಸೇವಾದಳ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಗೃತಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಭಾಗವಹಿಸುವಿಕೆ ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿತು. ಈ ಅಂತರ್‌ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಮಹಿಳಾ ಜಾಲವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿಯ ಸಂಘಟನಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿತು. ಆದರೆ ಈ ವಿಷಯವು ಇತಿಹಾಸ ಅಧ್ಯಯನಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗಮನವನ್ನು ಪಡೆದಿಲ್ಲ.

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹೋರಾಟದ ಜೊತೆಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣಾ ಚಳುವಳಿಗಳು: ಮೈಸೂರು ಮಹಿಳಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರು ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗುರಿಯಾಗಿಸದೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿವರ್ತನೆಯನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಹೋರಾಟದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಭಾಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಮಹಿಳಾ ಶಿಕ್ಷಣದ ವಿಸ್ತರಣೆ, ವಿಧವಾ ಪುನರ್ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣೆ, ಬಾಲ್ಯವಿವಾಹ ವಿರೋಧ, ಸ್ವದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಬಳಕೆ, ಖಾದಿ ಪ್ರಚಾರ, ಗ್ರಾಮೀಣ ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ವಚ್ಛತೆ, ಮಹಿಳಾ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಗಮನಾರ್ಹ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಈ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿದ್ದವು. ಹೀಗಾಗಿ, ಮಹಿಳೆಯರ ಕೊಡುಗೆ ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪುನರ್ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಯನವು ಒತ್ತಿಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಮೈಸೂರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ ಮಹಿಳೆಯರ ಕುರಿತು ಇದುವರೆಗೆ ಸಮಗ್ರ ಮತ್ತು ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಅಧ್ಯಯನವು ನಡೆದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖ ಮಹಿಳಾ ಹೋರಾಟಗಾರ್ತಿಯರ ಕುರಿತು

ಲೇಖನಗಳು ಅಥವಾ ಸ್ಮರಣಿಕೆಗಳು ಲಭ್ಯವಿದ್ದರೂ, ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ವಿವಿಧ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ಮತ್ತು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿದ ನೂರಾರು ಮಹಿಳೆಯರ ಜೀವನ, ಹೋರಾಟ ಮತ್ತು ಕೊಡುಗೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ದಾಖಲಿಸುವ ಸಮಗ್ರ ಕೃತಿ ಇನ್ನೂ ಪ್ರಕಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ಕೊರತೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದು ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ 21ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳಾ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಇತಿಹಾಸದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವ ದೊರೆಯುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಮೈಸೂರು ಮಹಿಳಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರ ಕುರಿತು ದಾಖಲೆ ಆಧಾರಿತ, ವಿಶ್ಲೇಷಣಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ಸಮಗ್ರ ಸಂಶೋಧನಾ ಕೃತಿಯ ಅಗತ್ಯತೆ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಮೈಸೂರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಪಾತ್ರವು ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸದ ಮಹತ್ವದ ಅಧ್ಯಾಯವಾಗಿದ್ದರೂ, ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವ ಸಂಶೋಧನೆಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಸೀಮಿತವಾಗಿವೆ. ಮೇಲಿನ ಚರ್ಚೆಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ, ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ ಮಹಿಳೆಯರ ಕುರಿತು ಸಮಗ್ರ, ದಾಖಲಾತಿ ಆಧಾರಿತ ಮತ್ತು ವಿಶ್ಲೇಷಣಾತ್ಮಕ ಅಧ್ಯಯನದ ಕೊರತೆಯಿದೆ. ಈ ಕೊರತೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದು ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಮಹಿಳಾ ಅಧ್ಯಯನ, ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿಯ ಸಮಗ್ರ ಮರುಮೌಲ್ಯಮಾಪನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಮಹಿಳೆಯರು ವಹಿಸಿದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ದಾಖಲಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ. ಅವರ ರಾಜಕೀಯ ನಾಯಕತ್ವ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸೇವೆ, ಸಂಘಟನಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಜನಜಾಗೃತಿ ಕಾರ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸ್ಥಳೀಯ ದಾಖಲೆಗಳು, ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಹಾಗೂ ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿವೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಅವರ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವ ಅಗತ್ಯತೆ ಇಂದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಹಾಗೂ ಮೈಸೂರು ಮಹಿಳಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರ ಕುರಿತು ಲಭ್ಯವಿರುವ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ಕೆಲವೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಹಿಳೆಯರ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿವೆ. ಅನೇಕ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು, ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು ಹಾಗೂ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ ನೂರಾರು ಮಹಿಳೆಯರ ಕುರಿತು ಯಾವುದೇ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆದಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಮಹಿಳೆಯರ ನಿಜವಾದ ಕೊಡುಗೆಯ ಸಮಗ್ರ ಚಿತ್ರಣ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹಾಗೂ ಅಪರಿಚಿತ ಮಹಿಳಾ ಹೋರಾಟಗಾರ್ತಿಯರನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡ ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಯನದ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಕೆಲವು ಅಧ್ಯಯನಗಳು ಒಂದೆರಡು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಚಳುವಳಿಗಳು ಅಥವಾ ಘಟನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ ಮಹಿಳೆಯರ ಕುರಿತಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು

ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಮಹಿಳೆಯರ ಹೋರಾಟದ ಸಂಪೂರ್ಣ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾದ ಖಾದಿ ಪ್ರಚಾರ, ವಿದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ತೆರಿಗೆ ನಿರಾಕರಣೆ, ಮದ್ಯಪಾನ ವಿರೋಧಿ ಚಳುವಳಿ, ಮಹಿಳಾ ಶಿಕ್ಷಣ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣೆ, ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆದ ಹೋರಾಟ ಹಾಗೂ ಮೈಸೂರು ಚಲೋ ಚಳುವಳಿಗಳಲ್ಲಿನ ಅವರ ಬಹುಮುಖ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ವಿರಳವಾಗಿವೆ. ಇದರಿಂದ ಮಹಿಳೆಯರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕೊಡುಗೆಯ ಪೂರ್ಣ ಚಿತ್ರಣ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ವಿವಿಧ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಭಾಗವಹಿಸುವಿಕೆಯ ಸ್ವರೂಪ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿತ್ತು. ನಗರ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಮಹಿಳೆಯರು ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮೀಣ ಮಹಿಳೆಯರ ಕಾರ್ಯವೈಖರಿ, ಸಂಘಟನೆ ಮತ್ತು ಹೋರಾಟದ ವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯವಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ಅತಿ ಕಡಿಮೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಪ್ರದೇಶವಾರು ಮಹಿಳೆಯರ ಪಾತ್ರವನ್ನು ದಾಖಲಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದುವರೆಗೆ ನಡೆದ ಕೆಲವು ಅಧ್ಯಯನಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯಕ ಮೂಲಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿವೆ. ಸರ್ಕಾರಿ ದಾಖಲೆಗಳು, ಪತ್ರಿಕೆಗಳು, ವೈಯಕ್ತಿಕ ಪತ್ರಗಳು, ಆತ್ಮಕಥೆಗಳು, ಮೌಖಿಕ ಇತಿಹಾಸ, ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ದಾಖಲೆಗಳು ಹಾಗೂ ಸಮಕಾಲೀನ ವರದಿಗಳಂತಹ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮೂಲಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಬಳಸಿರುವ ಸಂಶೋಧನೆಗಳು ವಿರಳವಾಗಿವೆ. ಇದರಿಂದ ಅನೇಕ ಮಹಿಳಾ ಹೋರಾಟಗಾರ್ತಿಯರ ಕೊಡುಗೆಗಳು ಇನ್ನೂ ದಾಖಲಾಗದೆ ಉಳಿದಿವೆ. ಆಧುನಿಕ ಇತಿಹಾಸಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ, ಮೈಸೂರು ಮಹಿಳಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರ ಜೀವನ, ಹೋರಾಟ, ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ನಾಯಕತ್ವವನ್ನು ದಾಖಲಿಸುವುದು ಮಹಿಳಾ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಸಮೃದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಸಮಗ್ರ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನಯುತವಾಗಿಸುತ್ತದೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ: ಭಾರತದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟವು ಭಾರತೀಯ ಇತಿಹಾಸದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಮತ್ತು ಬಹುಮುಖವಾದ ಅಧ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಹೋರಾಟವು ಕೇವಲ ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿರದೆ, ದೇಶಭಕ್ತಿ, ಏಕತೆ, ಸಹೋದರತ್ವ, ತ್ಯಾಗ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಆತ್ಮಗೌರವದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿತ್ತು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ವಸಾಹತುಶಾಹಿ ಆಡಳಿತದ ಆರಂಭದಿಂದಲೇ ಭಾರತೀಯರು ಅವರ ಆರ್ಥಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ನೀತಿಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಅಸಮಾಧಾನ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿ, ಕ್ರಮೇಣ ಸಂಘಟಿತ ಪ್ರತಿರೋಧದ ಮೂಲಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಗುರಿಯತ್ತ ಸಾಗಿದರು. ಭಾರತದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿಯ ಇತಿಹಾಸವು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಾಯಕರ ಸಾಧನೆಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಅನೇಕ ಹೆಸರು ತಿಳಿಯದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಹೋರಾಟದ ಕಥೆಯೂ ಆಗಿದೆ. ರೈತರು, ಕಾರ್ಮಿಕರು, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು, ಸಾಮಾಜಿಕ

ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ಹಾಗೂ ಮಹಿಳೆಯರು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಹಾನ್ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿದರು. ಅವರ ಸಮರ್ಪಣೆ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗದ ಫಲವಾಗಿ ಭಾರತವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಈ ಹೋರಾಟವನ್ನು ಕೇವಲ ಪುರುಷರ ಚಳುವಳಿ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸುವುದು ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀಯ ಮಹಿಳೆಯರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿದರು. ಅವರು ಮನೆಯ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಮಿತಿಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ಅಸಹಕಾರ ಚಳುವಳಿ, ಸ್ವದೇಶಿ ಚಳುವಳಿ, ನಾಗರಿಕ ಅಸಹಕಾರ ಚಳುವಳಿ ಮತ್ತು ಭಾರತ ಬಿಟ್ಟು ತೊಲಗಿ ಚಳುವಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡರು. ಬಂಧನ, ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಒತ್ತಡ ಮತ್ತು ದಮನಕಾರಿ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಎದುರಿಸಿದರು. ಆನಿ ಬೆಸೆಂಟ್, ಸರೋಜಿನಿ ನಾಯ್ಡು, ಕಸ್ತೂರ್ಬಾ ಗಾಂಧಿ, ಕಮಲಾ ನೆಹರು, ಅರುಣಾ ಅಸಫ್ ಅಲಿ, ಸುಚೇತಾ ಕೃಪಲಾನಿ, ಉಷಾ ಮೆಹ್ತಾ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಹಿಳಾ ನಾಯಕಿಯರ ಜೊತೆಗೆ, ಸಾವಿರಾರು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಹಿಳೆಯರು ಸಹ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿಯ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ತಮ್ಮ ಅಮೂಲ್ಯ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಪಾತ್ರವು ಕೇವಲ ರಾಜಕೀಯ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿರದೆ, ಮಹಿಳಾ ಶಿಕ್ಷಣ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣೆ, ಸ್ವಾವಲಂಬನೆ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆಯ ಚಿಂತನೆಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೂ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಕೊಡುಗೆಯು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿಯ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಮೈಸೂರು ಮಹಿಳೆಯರು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳುವಳಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಮೈಸೂರು ಚಲೋ, ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆದ ಹೋರಾಟಗಳು, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣಾ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಮತ್ತು ಜನಜಾಗೃತಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ಭಾರತೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟವು ಪುರುಷರು ಮತ್ತು ಮಹಿಳೆಯರ ಸಮಾನ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವಿಕೆಯಿಂದ ರೂಪುಗೊಂಡ ಜನಾಂದೋಲನವಾಗಿತ್ತು. ಮಹಿಳೆಯರ ಧೈರ್ಯ, ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ನಾಯಕತ್ವವು ಈ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ನೈತಿಕ ಬಲವನ್ನು ನೀಡಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ, ಭಾರತದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಹಿಳಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಮತ್ತು ದಾಖಲಿಸುವುದು ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅವರ ಸೇವೆ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗವು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗಳಿಗೆ ಸದಾ ಪ್ರೇರಣೆಯ ಮೂಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಗ್ರಂಥಸೂಚಿ

- ಮೈಸೂರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಪಾತ್ರ / ಭಾರತದ ಮಹಿಳಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳು
- ಮೈಸೂರು ಗೆಜೆಟಿಯರ್, ಬೆಂಗಳೂರು: ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, 1930.
- ಹಿರೇಮಠ,ಆರ್. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ಇತಿಹಾಸ. ಧಾರವಾಡ: ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, 1985.
- ಶರ್ಮಾ,ಎಸ್.ಆರ್. ಭಾರತದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಇತಿಹಾಸ. ಬೆಂಗಳೂರು: ನವಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಕಾಶನ, 2002.
- ನಾಯ್ಡು, ಸರೋಜಿನಿ. ಭಾರತೀಯ ಮಹಿಳೆಯರು ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳುವಳಿ. ಬೆಂಗಳೂರು: ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಕಾಶನ, 1998.
- ಪಾಟೀಲ,ಬಿ.ಎಂ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳುವಳಿ. ಧಾರವಾಡ: ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, 1994.
- ಕುಲಕರ್ಣಿ,ಎಂ.ಎಸ್. ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ರಾಜಕೀಯ ಚರಿತ್ರೆ. ಮೈಸೂರು: ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, 1987.
- ಶೆಟ್ಟರ್,ಎಸ್. ಕರ್ನಾಟಕದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟ ಮತ್ತು ಸಮಾಜ ಪರಿವರ್ತನೆ. ಬೆಂಗಳೂರು: ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, 2005.
- ಕಾಳೇಗೌಡ ನಾಗವಾರ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಹಿಳಾ ಚಳುವಳಿ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿವರ್ತನೆ. ಬೆಂಗಳೂರು: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, 2010.
- ಹನುಮಂತಯ್ಯ ಕೆಂಗಲ್. ಮೈಸೂರು ಚಲೋ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಸರ್ಕಾರದ ಹೋರಾಟ. ಬೆಂಗಳೂರು: ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರಕಟಣೆ, 1983.
- ದೇವರಾಜ ಅರಸು,ಎಸ್. ಕರ್ನಾಟಕದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಪಾತ್ರ. ಬೆಂಗಳೂರು: ಪ್ರಗತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, 2015.